

Mi legyen a tanácsköztársasági emlékművel?

A véletlen úgy hozta, hogy jelen lehettem a szobor sorsáról előzetesen döntő városi magisztrátus ülésén. Senki nem emelt szót a szobor fennmaradása érdekében... Egyedül a velem szemben ülő Tandi Lajos mormolt maga elé valami olyasmit, hogy talán mégse kellene lebontani, maradhatna is, hiszen korszakjelző köztéri mű, szobornak se annyira rossz, mint amilyennek tartják.

Nem sok kétségem van afelől, hogy a politikai indulatok fogják eldönteni sorsát a közelgő közgyűlésen. E sorok közreadásával, a szobor utóéletét kísérő ellenséges viszony okainak feltárásával mégis halkan érvelni szeretnék: *gondoljuk végig, emberek!*

Az emlékmű balsorsa azzal kezdődött, hogy a Várkert gyönyörű parkjába helyezték. A város legértékesebb köztere azelőtt is kínálta a helyet a szép szobornak. A szádelőn Erzsébet királynő, majd Dankó Pista, sőt Rapaics Radó domborműves obeliszkje is itt állt. A háborút követően a patinás helyet Sztálin sétányának nevezték el és emiatt eltávolították innen a „polgári világ” kényessé vált emlékműveit. Ide helyezték viszont – a „tabula rasa”-t követően a Lenin–Sztálin emlékművet... Ezt „rövid országlás” után 1957-ben lebontották, majd 1959. március 22-én sor került az újabb beavatkozásra, ekkor helyezték el a ma is álló tanácsköztársasági emlékmű alapkövét.

Azt hiszem, érthető, miért bolydult föl a város közvéleménye oly szenvedélyes elutasítással 1960. április 4-ét követően, amikor ide került az emlékmű. Nem annyira a szobornak szolt, habár a köz dühe a szobrászi munkára, illetve annak végeredményére összpontosult. Sokkal inkább az emberek jóérzését semmibe vevő, felülről hozott döntés, ráadásul a környezetet, a városkép talán legszebb és legegységesebb építészeti egységét durván megbontó szobor és a mögötte húzódo „díszfal” tolakodó odaépítése volt a felháborodás igazi oka.

Tökéletes diszharmoniait sikerült teremtenie Dávid Károly építésznek, semmibe véve a palotásor építészeti karakterét. Elérte azt is, hogy a parkot egyúttal mögött, semmiere sem használható területtel züllesztette. A robusztus, keselyűn tipró asszonyalak sem olyan mű, amely ebben a környezetben megnyerő lehetne.

Azt tehát az objektivitás és a szobor hiteles történetének ismerete mondatja velem, hogy a hellyel mindig baj volt és – a fentebből következően – okkal.

Nézzük most a szobrot és annak szakmai értékét – mert vannak! – és hibáit. A mű szimbolikájának ismertetését bízzuk a leghitelesebb forrásra, magára a művészre. *„Az ökölbe szorított kezeit magasba emelő nőalak a győzedelmes proletárforradalmat akartam kifejezni. (...) A győzelem feletti örömet fejezi ki a nőalak, az ökölbe szorított kezek pedig azt jelképezik, hogy a harc még nem ért véget. Lábaival keselyűn tapos, amely a legyőzött kapitalizmus szimbóluma. A keselyű azonban emelgeti még a fejét annak jeleként, hogy a harcot még tovább kell folytatni, mert a kapitalizmus még nem múlt ki egészen. Kifejezőmódomban arra törekedtem, hogy lehetőleg minimális eszközökkel adjam a legerőteljesebb kifejezést. Erre nem a részletek kidolgozásával, hanem az egész nőalak szerkezetével, a szobor tömegének erejével törekedtem”. A nyilatkozat a Délmagyarországban jelent meg a szobor körül kirobbant vita kapcsán. Ma különlegesen pikáns utánagondolni az „eszmei mondanivalónak”, de akkor ez sem volt vice.*

A szegediek ezreinek változatlanul nem tetszett a szobor. „Kicsi a feje”, „nagy a két karja, összenyomja a fejet”, „az arc nem fejezi ki a forradalmi pátoszt”, „a győzelem reménye nem sugárzik az arcon”, „egyszerűen nem szép” – ezek voltak a köz véleményének irányadó passzusai. A szobor elutasításának hangja az országos sajtóban is nyilvánosságot kapott, de amolyan ízlésviharként. *Ez volt a hődmezővársárhelyi Szántó Kovács szobrot megelőző első „nagy köztéri balhé”.*

Három évtized távolából ítélve bizonyos, hogy szerepe volt a monumentum gyorsan korrodáló tartalmi voluntarizmusának abban, hogy sohasem fogadta be a közvélemény. Más baj is volt, de ez a szobor javára írandó: *ez volt az első köztéri szobor, amely előfutára volt a hazai köztéri szobrászatban erőteljesen kibomló expresszív kifejezőmódnak.* Ennek az irányzatnak képviselője a kétségtelen érték, a már említett Szántó Kovács szobor és távoli végpontja, a remekművű Radnóti emlékmű Abdán.

Ma már megszokott látvány köztereink az emblématikus jelképszerű fogalmazás, az emberi alak arányainak plasztikai torzítása a tartalmi kifejezés érdekében. Segesdi emlékművén a végsőkig egyszerűsített formák és a plasztikus jellegzetességek kiemelése ilyen megfontolásból történt. Az asszonyalakból így is döbbenetes erő sugárzik. Különösen éretny ez, ha tudjuk, hogy ő eredetileg hegesztett bronzlemezekből kívánta művét elkészíteni. Csakhat az óvatoskodó bírálók tévovásága és a közlés terrorjától való félelem lecsapasztott formákba kényszerítette „a világrengető” géniusz alakját.

Segesdi jó szobrász, mi több, nagytehetségű alkotó. Fényes bizonyíték erre kitűnő árvizi emlékműve városunkban. Nem ártana a szobor sorsát elintéző döntés előtt őt, a legilletékesebbet megkérdezni. Úgy tudom, a szerzői jog megilleti őt! Jóvátehetetlen hiba lenne, kulturális örökségünk elherdálása, ha a politikai indulatok keresztüztében megsemmisülne ez a korszakjelző-korszakidéző jellegzetes alkotás, amelyik ráadásul nem is rossz szobor, csak a művet megítélő egyéni ízlések különbözők. Az ízlésről pedig...not disputandum.

Én a szobor áthelyezése mellett voksolnék, mert nem ez az a hely, ahol érvényesülhetne. Ha valakit zavar az, hogy a tanácsköztársaság emlékműve, megfosztható az év-számtól a kompozíció, attól még a szobor érvényes marad. Segesdi meséje pedig a szobor mondanivalójáról – ki emlékezne rá, ha nem idéztem volna – eltűnhet a történelem süllyesztőjében, oda kerülne a véleményem nélkül is.

Hova kerüljön a szobor? Ötletem volna: Lenin helye üres, a talapzat éppen elég nagy. *Kerülhete a Kálaligetbe is, ha szoborskanzen létesülne.* Persze majd elfelejtettem: a szoborbontáshoz és az újra elhelyezéshez is pénz kell, sok pénz. Ez most a legfontosabb teendőnk? Jó lelkiismerettel csak azt javasolhattam volna a magisztrátusnak, hogy halasszunk későbbre az ilyen ügyeket, mert minden szoboráthelyezés súlyos műtét a város testén, a város történetén. A műtétre jelentkező önjelöltek pedig nem sebesztek...

TÓTH ATTILA

Történelmünk része

Megdöbbenett a hír, hogy szoborskanzenbe – vaj’ mit jelent ez összefoglaló – szállítják Segesdi György „libás nő” szobrát. Miért kell elszállítani ezt a kor szellemével egybevágó művészi alkotást? Ez a szobor a rossz feletti győzelem – döggeszélyre lépő, kezét égne emelő alak – 1960–70-es évek uralkodó szobrászi stílusában jól megoldott alkotás, talán hazánkban a legjobb. Segesdi életművének, szobrászi stílusváltásainak pregnáns képviselője. A mester – jelenleg a képzőművészeti főiskola egyetemi tanára – Árvíz monumentje és Juhász Gyula tiszpart szobrainál nem rosszabb, sőt talán érdekesebben szerkesztett monumentális alkotása.

1919 tanácsköztársaság, történelmünk része. Ne feledjük, hogy a tanácsköztársaság katonái védtek a román seregektől hazánkat.

Természetesnek tartom, hogy Lenin szobrát eltávolították, remélem, hogy a sok mázsa bronz metamorfózisát hamarosan megélem, egy szobrászi tettben, szép figurális szökőkútban felállítva.

Természetesnek tartom azt is, hogy a Zalka iskolában lévő domborművem beolvasztják, nem is tiltakozom ellene, de Segesdi szobra egy jó szobor, eltávolítani vétek.

Az „átkos kommunista rendszerben” is voltak buzgómcingsok, hóbörgök, nagyszájúak, akiknek a

cinóber sem volt elég vörös, ezek a Széchenyi térről el akarták távolítani Deákot, a pantheonból Pázmányt és más szobrokat, mégis megőrizte a város toleráns bölcsessége ezeket a szobrokat helyükön.

Nyíregyházán Horthy Miklós avatta az első világháború hőseinek és a tanácsköztársaság feletti győzelem emlékművét, *Kisfaludy Strobl Zsigmond* szobrát. Ezt az emlékművet még a legsötétebb rákosista időben sem távolították el szerencsére.

A Vatikánban a Szent Péter bazilika kupolája alatt jobb kézről a beonini oszlop mellett látható az a római – etruszk? – császárszobor, amit a hívők az első Szt. Péter szoborként tisztelnek.

Ha másként nem lehet, javaslom, cseréljék ki az év-szám utolsó két jegyét, 19 – 91 és akkor ez a szobor sokat mond a máának.

Felhívom Szeged jóérzésű polgárainak figyelmét, ne engedjék a Segesdi szobor eltávolítását. Ez a szobor történelmi múltunk része többszűkán.

Mondják, jövője csak annak a népnek, nemzetnek van, mely múltját megbecsüli – művészi értékeit is.

Tóth Sándor
szobrász, Munkácsy-díjas
tanszékvezető főiskolai tanár

Még mindig célpont: az Eszperantó utca

Az „Eszperantó utca” elnevezéseket sokkal könnyebb volt eltörölni Németországban és a Szovjetunióban (Hitler és Sztálin idején), mint most Szegeden. Itt korábban a városi tanács, néhány hónappal ezelőtt pedig a városi önkormányzat utasította el az erre irányuló javaslatokat. Nem kis meglepetéssel értesültünk arról, hogy az Eszperantó utca „ügye” most ismét a városi önkormányzat napirendjére került.

A Délmagyarország szombati számában megjelent, a névváltozás mellett felhozott legújabb érvek éppen úgy nem helytállóak, mint a korábbiak. Az az állítás, hogy „a szakszervezeti székház miatt lett Eszperantó utca”, kifejezetten hamis, hiszen a szakszervezeti székházat tíz évvel az utcaelnevezést követően építették. Az írás és az önkormányzat elé került előterjesztés tehát ismét elhallgatja a döntéshez szükséges alapvető információt: miért lett Eszperantó utca, és miért éppen ez?

A történet 1949 őszén kezdődött, amikor megszüntették az eszperantó nyelvű rádióadásokat, az eszperantó nyelvű folyóiratok nem kaptak több papírt, majd likvidálták az egyesületet. Ezt követően még az eszperantó nyelvű magánelvezés is tilos volt: ávós nyomozók figyelmeztették azokat, akik ilyesmire vetemedtek. Később, Nagy Imre első miniszterelnöksége idején enyhült a helyzet. Éppen itt, Szegeden, és éppen ebben az utcában, a későbbi Dugonics-mozi épületében alakult meg az a csoport, amely innen irányította a szétvert mozgalom újjászervezését a dél-alföldi megyékben, majd itt rendezték az első nagy találkozót, amelyeken felmerült az utcaelnevezés gondolata is. Egyébként a fő szervezők – Csombai István és Farkas Ernő – régebben a cserkész eszperantó mozgalomban tevékenykedtek.

Az Eszperantó utcanév tehát éppen úgy várostörténelmi jelentőségű, mint Szeged sok más utcanéve. A polgármester tanácsadó testülete által korábban elfogadott irányelvekből pedig egyenesen az következik, hogy ezt az utcanévet védetté kellene nyilvánítani. E helyett eddig csak az eszperantistákat sértő csúsztatások, a sztálinista bürokraták ármánykodásáról szóló és más légből kapott állítások voltak napirenden. Már az is sértő, hogy ezt a kérdést korábban a Komócsin téren, újabban a „libás Mária” ügyével összekapcsolva terjesztik elő, jobb híján a szakszervezeti székház nem létező ügyét, sőt most már Lenin is belekeverve.

Ez utóbbi „érvvel” kapcsolatban pedig – már mint hogy Eszperantó utcából olyan sok van a világon, mint Lenin utcából, és ezért nem kell nekünk – ismét csak felmerül a kérdés: miért hiányoznak az előterjesztésből a tények? Így az a tény is, hogy az eszperantó a UNESCO a világ kulturális örökségének részévé nyilvánította? Hogy azóta megkülönböztetett figyelem kíséri az Eszperantó utcák sorsát? Hogy erről éventenként jelentés kerül az UNESCO főtitkára elé? Hogy ha az önkormányzat elfogadná a javaslatot, akkor végre(?) Szeged is bekerülne egy UNESCO-jelentésbe? Mivelhogy 1954 óta csak utcaelnevezések történtek, Eszperantó utcanév eltörlése még nem fordult elő.

Rátkai Árpád

Tekintsük Magyarországot!

A Délmagyarország minapi számában Péter László *Tekintsük Angliát!* címmel megjelent cikke írásomnak csupán apropója. Nem szándékom eldönteni, hogy Haláknak, vagy Péternek van igaza. Már csak azért sem, mert egyre inkább úgy érzem, példát, érvet az „igazságtétel” mellett is, ellene is bőven lehet találni. Érdeklődéssel figyelem kiváló és egyformán felkészült büntetőjogászok vitáját az elévülésről, illetve annak nyugvásáról, a jogbiztonságról, alkotmányosságról, nemzetközi normákról. Zúdíjták rám a különböző – másutt született – megoldások özönét.

A jogi megközelítés síkján maradvá tulajdonképpen egyetértek azzal az állítással, mely szerint *ha egy hatalom nem akarja, vagy egyenesen nem engedi üldözni az egyébként általa is büncselekménynek minősített emberölés vagy hazaárulás bizonyos eseteit, akkor nem sok értelme van elévülésről beszélni.* De azt is látom, hogy vannak más, szintén jogi szempontok is ez ügyben.

Csak hogy ezt a vitát így nemigen lehet eldönteni, és a magyar Parlament sem így döntötte el. *A politika – természeténél fogva – hamarabb és egyszerűbben intéz el ügyeket, mint a vitaközös tudósok.* Mert bár igaz ugyan, hogy a legtöbb politikai döntésnek vannak tudományos (jogi, közgazdasági, ökológiai stb.) vonatkozásai, de a döntés során ezek a szempontok csak az érdekek mentén, azok által szelektálva, egy kicsit mindig „átöltöztetve” jelenhetnek meg. Magyarán és sarkítva: a politikában kétszer kettő csak akkor négy, ha meg is szavazzák. Két tudós élete végéig elvitatkozhat akár matematikai problémákon is, és lehet, hogy soha nem fognak egymással zöldágra vergődni. Egy azonban biztos: nem kötnék kompromisszumot. Nem fordulhat elő, hogy – az egyszerűség kedvéért az előző példánál maradvá – az egyik négyet, a másik hatot állít, s végül megegyeznek ötben. A politika viszont nap mint nap ezt teszi, és jól teszi, mert ez a dolga. Számomra az „igazságtétel” is ezen a szemüvegen keresztül nézve kontúröz igazán, a szakmai érvek és ellenérvek, a külföldi példák és ellenpéldák is így válnak értelmezhetővé.

A feladvány a mi esetünkben a következő: volt egy, idegen hatalom fegyveres beavatkozása révén létrejött, eleinte véres megtorlást alkalmazó rendszer, amely néhány évtized elmúltával „felpuhult” ugyan, de ettől nem lett demokratikus és végül történelmileg alkalmatlannak bizonyulván meg-

bukott. Felváltotta egy másik, szabad, demokratikus rendszer, amely magában hordja az előrejutás ígéretét, ha keserves megpróbáltatások árán is. *Javulnak-e a haladás esélyei azáltal, ha a jog eszközeivel élve az előző rendszer főbenjáró bűnelkövetőit megbüntetjük? Marad-e tömeges, a jövő építését veszélyesebbek a jövőre nézve, családottság a társadalomban, ha nem teszünk „igazságot”? Vagy éppenséggel azok a folyamatok veszélyesebbek a jövőre nézve, amelyek az „igazságtétel” ténykedése és érvelése nyomán szabadulnak el és válnak kezelhetlenné, esetleg az eredeti szándékok ellenére? Egyáltalán, a társadalom többségének „saját” igényéről van itt szó, vagy „kívülről”, a politika felől gerjesztett manipuláció az igazság, amelynek alapja nem az igazságvágy, hanem az egzsztenciális bizonytalanság, a nyomor?*

Készséggel elismerem, hogy nagyon bonyolult, sokféle érdeket és érzelmet érintő, hajdani és jövőbeni személyes tragédiákat jelentő kérdések ezek. A döntés azonban először nem szakmai-jogi, hanem politikai jellegű. *S ha a politikai szándék megvan a büntetésre, a dolog eldőlt, a szakmai feladat olyan jogtechnikák „kitalálása”, amelyek – képviselőik szerint – alkotmányosak és beilleszthetők a jogállam keretei közé.* Magyarországon ez utóbbi álláspont kapott többséget a Parlamentben s ha az alkotmánybíróság sem talál kivételt a dologban, megkezdődhet az „igazságtétel”.

De ne higgyük, hogy ami van, az törvényszerű. Hogy másként nem is lehetne. Hogy a dolog attól függ: a jók győztek, nem a rosszak. Hogy aki nem így gondolja, az a gyilkosokat mentegeti. Aki pedig mégis így vélné – és úgy tűnik, hogy sokan és főleg hangosan vannak ilyenek – azoknak tisztelettel ajánlok egy kis lapoztatást az 1848-as forradalom és szabadságharc bukása utáni idők történetét tárgyaló munkákban. „Közel 120, ítélet alapján kivégzettől tudunk, de ennél jóval nagyobb volt az ellenállóként vagy szökevényként felkoncoltak száma. Mintegy 1200 éléltet hurcoltak hazai, de főként a hirhadt lajtántúli várbörtönökbe és fegyházakba.” – olvasom. És tovább: 40–50 ezer kényszerbesorozott honvéd, nyilvánosan megvesszőzött polgárosszony, bűjdosó honvédek és segítők hajszolása, önkényuralmi igazgatás, titkosrendőrség, tisztogatás a főiskolákon, a szellemi élet gűszbakötése... Az idegen hatalom magyar kiszolgálóinak nevei: Zichy Ferenc, Szőgyény László,

Mecséry báró, Uray Bálint, Kecskeméthy Aurél és a többiek.

És azután az okos, higgadt Deák, az egyik mai példakép, az akkori „nyugodt erő”. Ferenc József fényes koronázása, kiegyezés, jogállam, polgárosulás, parlamentarizmus, nemzeti liberalizmus. És nincs „igazságtétel”, a fentebb említett urak nem börtönbe, hanem főispáni székbe, a főrendiházba, lapok élére, Deák baráti körébe kerülnek. Pedig nem 35, csak bő 20 év telt el „azóta”. Megkockáztatom: ha Haynau nem hal meg 1853-ban, őt sem fogják perbe az aradi tábornokok miatt. Kérdés, hogy miért. Talán gyávaságból, megalkuvásból? Deák gerincével azért ugye csak nem volt baj, ha a miénk „el is taknyult” egységek szerint? Mert nem kapott szabad kezét az ország? Kompromisszumból? Az lehet. De az igazi kérdés az: *rossz volt-e ez a kompromisszum?*

Ártott-e az országnak, a népnek, hogy a törvényhozás nem ezzel foglalkozott? Hogy a bíróságok, a rendőrség, az ügyvédek hada munkarejének jó részét nem a vesszőzők, a felkoncolók, a „muszkalavezetők” felkutatásával, vádlóalával és védelmezésével, a feletük való ítélkezéssel töltötte? Csorbult-e ezáltal nemzeti önbecsülésünk? Határozott véleményem, hogy nem!

Tudjuk, olyanok is voltak, akik sokallották a kompromisszumot. Akik nem engedtek a 48-ból, nagyobb szuverenitást, egyértelműbb közjogi megoldásokat akartak. Kemény politikai küzdelmek tárgya volt mindez, de az „igazságtétel” radikális oldal sem szorgalmazta. Ők is úgy vélték: a jövő szempontjából hasznosabb, ha a sebeket az idő gyógyítja, az ember nem tépkedi. Ettől függetlenül – vagy talán éppen ezért is – „48” szent volt, a veteránok közmegebecsülést élvezték, a hadiözvegyek és a hadiárvaik trafikot kaptak (akkor így hívták a szociális hálót), Kossuthnak szobrai nőttek (pedig hogy ellenezte a kiegyezést) és közben az ország a maga módján épült, európaizálódott, sőt európaivá vált.

Tekintsünk tehát Magyarországra, és legalább azt lássuk meg, hogy mostani történelmi leckéinknek volt – és lehetséges – ilyen megoldása is. Ami nem a gyilkosok felmentése, a terror igénye, hanem egy másik változat. Kipróbált.

Kovács László